

mgr Grażyna Rzepka

Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

KARIERA AKADEMICKA W REPUBLICIE SŁOWACKIEJ

Streszczenie

Tematem artykułu jest model kariery akademickiej w Republice Słowackiej. Na wstępie przedstawiony został zarys funkcjonującego na Słowacji systemu szkolnictwa wyższego, następnie ścieżka kariery akademickiej, powiązanie stopni naukowych z uprawnieniami i obejmowanymi stanowiskami, wreszcie problem mobilności naukowców.

Słowa kluczowe: Słowacja, szkolnictwo wyższe, kariera akademicka.

Summary

The article discusses the model of academic career in Slovak Republic. The higher education system in Slovakia is presented at the beginning, it is followed by the discussion on the topic of the path of academic career, the connection between scientific degrees with titles and positions, and finally the problem of scientists' mobility.

Keywords: Slovak Republic, higher education system, academic career.

Wstęp

Warunkiem budowania gospodarki opartej na wiedzy jest jej zdobywanie, ale również dzielenie się nią z innymi [Mruk 2004: 329] poprzez jej nieograniczony przepływ. Cyrkulacja kapitału intelektualnego, dzięki tworzeniu warunków do mobilności pracowników oraz koordynacji badań naukowych w skali europejskiej i światowej, oprócz spójności w określaniu dziedzin i dyscyplin naukowych wymaga również istnienia porównywalnych zasad rozumienia kompetencji zdobytych w procesie kształcenia, wyrażanych poprzez stopnie i tytuły naukowe [Szulc 2007: 106]. W niniejszym artykule zostanie przedstawiony model kariery akademickiej funkcjonujący w państwie naszych południowych sąsiadów – Republice Słowackiej.

Trwająca obecnie żywa dyskusja dotycząca zmian systemu awansu naukowego i kariery akademickiej w Polsce, w której toku przywoływane są często przykłady rozwiązań wykorzystanych w krajach wysoko rozwiniętych ekonomicznie, może prowadzić, bez uwzględniania polskich realiów gospodarczych i społecznych, do wdrożenia systemu nieprzystającego do specyfiki naszego państwa. Słowacja, ze względu na bliskość położenia geograficznego, podobną historię najnowszą, kulturę, język oraz warunki ekonomiczne, może stanowić źródło ciekawych informacji w kwestii rozwiązywania problemów porównywalności kariery akademickiej [*ibidem*: 105].

Organem państwowym odpowiadającym za funkcjonowanie sfery szkolnictwa wyższego na Słowacji jest Ministerstwo Edukacji Republiki Słowackiej (słow. *Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky*). Na oficjalnych stronach internetowych tejże instytucji czytamy: „Misją szkół wyższych, które są częścią europejskiej przestrzeni kształcenia wyższego oraz wspólnego obszaru badawczego jest harmonijny rozwój osobowości, wiedzy, mądrości, szlachetności i kreatywności człowieka, pomoc w podwyższaniu poziomu wykształcenia, edukacji, kultury i zdrowia w celu podniesienia dobrobytu całego społeczeństwa” [Zákon č. 175/2008 Z.z.]. Rosnąca rola uczelni w procesie budowania społeczeństwa wiedzy zwiększa przestrzeń umożliwiającą przenikanie się systemu kształcenia wyższego i potrzeb społecznych.

System szkolnictwa wyższego w Republice Słowackiej – zarys

W 2007 roku funkcjonowało na terenie Republiki Słowackiej 20 uczelni publicznych (słow. *verejné vysoké školy*), 10 prywatnych (słow. *súkromné vysoké školy*) oraz 3 państwowe szkoły wyższe (słow. *štátne vysoké školy*)¹. Publiczne szkoły wyższe to samodzielne, publicznoprawne instytucje, które powstają i ulegają likwidacji poprzez wydanie specjalnych przepisów prawnych ustanawiających ich nazwę, zaszerogowanie oraz siedzibę. Osoby prawne posiadające siedzibę na terenie Republiki Słowackiej, Unii Europejskiej lub któregoś z państw sygnatariuszy umowy o europejskiej przestrzeni gospodarczej, tworzone w celu wypełniania zadań edukacyjnych i badawczych to tzw. prywatne szkoły wyższe. Warunkiem ich funkcjonowania jest otrzymanie pozwolenia słowackich władz. Państwowymi szkołami wyższymi są szkoły wojskowe, policyjne i medyczne. Na terytorium Słowacji działalność mogą prowadzić również zagraniczne szkoły wyższe. Są to instytucje kształcące w zakresie szkoły wyższej, na podstawie pozwolenia wydanego przez Ministerstwo Edukacji Republiki Słowackiej, w zgodzie z przepisami prawnymi państwa, na terenie którego znajduje się ich macierzysta siedziba. Podobnie dzieje się z prawami i obowiązkami studentów

¹ Jurczak-Trojan Z. i in., *Słownik słowacko-polski*, Universitas, Kraków 2007. Pozostałe tłumaczenia także na podstawie tegoż słownika.

Tabela 1

Tytuły akademickie nadawane przez słowackie szkoły wyższe
(część suplementu do dyplomu za rok akademicki 2008/2009)

Stopień studiów	Program studiów	Pełna nazwa tytułu w Republice Słowackiej i skrót
I stopień	studia licencjackie	bakalár – Bc.
II stopień	studia magisterskie	magister – Mgr. magister w dziedzinie sztuki – Mgr.art.
	studia inżynierskie	inżynier – dziedziny techniczne, rolnicze, ekonomiczne – Ing. inżynier architekt – architektura, urbanistyka – Ing.arch.
	studia medyczne	MUDr. – lekarz medycyny ogólnej MDDR. – lekarz stomatologii MVDr. – lekarz weterynarii
	studia doktorskie	doktor nauk przyrodniczych – RNDr. doktor farmacji – PharmDr. doktor filozofii – PhDr. doktor praw – JUDr. doktor pedagogiki – PaedDr. doktor teologii – ThDr.
III stopień	studia doktoranckie	philosophiae doctor – Ph.D. artis doctor – doktor w dziedzinie sztuki – ArtD.

Źródło: <http://minedu.sk/index.php?lang=sk&rootId=664> [dostęp: 4.02.2009].

szkół tego rodzaju. Proces uznawania certyfikatów potwierdzających zdobyte wykształcenie jest taki sam, jak w przypadku dokumentów uzyskanych zagranicą [Zákon č. 175/2008 Z.z.].

Liczba studentów szkół wyższych w Republice Słowackiej w 2007 roku wynosiła 220 059, tj. o 5% więcej niż rok wcześniej. Wśród nich 97,6%, tj. 214 811, stanowili obywatele Słowacji. Liczba studentów kształcących się w szkołach publicznych i państwowych wynosiła 196 071, czyli 89,4%. Wskaźnik ten powiększył się o 2,1%, tj. o 3991 osób w stosunku do roku poprzedniego. Z kolei w słowackich szkołach prywatnych zdobywało wiedzę 23 988 studentów – 10,6% ogólnej liczby kształcących się na uczelniach w kraju, o 8550 więcej niż w roku wcześniejszym, co wyraża się wzrostem procentowym 55,4%.

W 2007 roku studia wyższe ukończyło 23 990 studentów, 14 780 eksternistów oraz 1171 doktorantów [Výročná správa o stave vysokého školstva za rok 2007]. Mieli oni możliwość korzystania z następujących programów studiów (tabela 1):

- I stopień – studia licencjackie (od 3 do 4 lat),
- II stopień – magisterski, inżynierski, medyczny lub doktorski program studiów (od roku do 3 lat – razem 5 lat, w przypadku realizacji studiów w jednym etapie długość może wynosić 4 lata),
- III stopień – doktorancki program studiów (od 3 do 4 lat, studia eksternistyczne 5 lat) [System vysokého školstva v SR].

Absolwenci z tytułem akademickim magistra² mogą przystąpić do tzw. rygorozum (słow. *rigórozum*) [Jurczak-Trojan i in.: 208], tj. specjalnego egzaminu doktorskiego, w skład którego, jako jedna z jego części, wchodzi obrona pisemnej pracy. Po jego pomyślnym zdaniu słowackie szkoły wyższe nadają akademicki tytuł doktora w określonej dziedzinie wiedzy [*System vysokého školstva v SR*] (tabela 1).

Ukończenie studiów trzeciego stopnia wiąże się z uzyskaniem tytułu akademickiego doktora (*Philosophiae doctor – PhD. lub Artis doctor – ArtD.*) (tabela 1). Kontynuacja pracy naukowej zarówno na uczelniach wyższych, jak i w Słowackiej Akademii Nauk może prowadzić do otrzymania stopnia naukowego doktora habilitowanego (słow. *vedecká hodnosť* „doktor vied – DrSc.”) albo (równorzędnego) tytułu naukowo-pedagogicznego lub naukowo-artystycznego docenta (*doc.*). Wspomniany stopień naukowy lub tytuły umożliwiają awans na uczelniane stanowisko pracy – docenta. Najwyższy tytuł naukowo- lub artystyczno-pedagogiczny, który jednocześnie może być równoważny ze stanowiskiem pracy w szkole wyższej, to profesor (*prof.*).

Ścieżka kariery akademickiej w Republice Słowackiej

Początek kariery akademickiej na Słowacji związany jest z podjęciem studiów doktoranckich, które podobnie jak w Polsce stały się trzecim stopniem kształcenia. Liczba uczestników tego rodzaju studiów w 2007 roku na Słowacji wynosiła 9626 (w tym 573 cudzoziemców) i wzrosła o 268 studentów w stosunku do roku poprzedniego. Na studiach dziennych studiowało 39,5% doktorantów, tj. o 5% więcej niż w 2006 roku. W szkołach prywatnych liczba studentów studiów trzeciego stopnia wynosiła 166 [*Výročná správa o stave vysokého školstva za rok 2007*]. Studia doktoranckie na Słowacji prowadzone są przez uczelnie, które uzyskały zgodę komisji akredytacyjnej. Chętni, zgłaszając się na studia, wybierają temat pracy spośród wcześniej ogłoszonych przez odpowiednie ograny uczelni wyższej. W wypadku zakwalifikowania kandydata powołana na mocy wewnętrznych wytycznych uczelniana lub wydziałowa komisja składająca się ze specjalistów w danej dziedzinie określa m.in.: promotora pracy, indywidualny program studiów, zarówno w części naukowej, jak i edukacyjnej (wykłady, seminaria, zajęcia indywidualne, zadania pedagogiczne, egzaminy) oraz zakres ewentualnej współpracy z innymi ośrodkami edukacyjnymi. Studia trzeciego stopnia kończą się egzaminem doktoranckim i obroną przygotowanej pracy doktorskiej [Zákon č. 175/2008 Z.z.].

² Tłumaczenie nazw tytułów zawodowych, stopni i tytułów naukowych nadawanych przez słowackie szkoły wyższe na podstawie: *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o wzajemnym uznawaniu okresów studiów oraz równoważności dokumentów o wykształceniu i nadaniu stopni i tytułów uzyskanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Słowackiej*, Polski Serwer Prawa, [on-line:] <http://www.lex.com.pl/serwis/mp/2006/0187.htm> [dostęp: 07.02.2009].

W dniu 31 stycznia 1996 roku z inicjatywy Ministerstwa Edukacji Republiki Słowackiej jako niezależny, fachowy i doradczy organ w sprawach dotyczących decyzji Ministra o przyznawaniu stopnia naukowego (słow. *vedecká hodnosť* „doktor vied – DrSc.”) powstała Słowacka Komisja do Spraw Udzielania Stopni Naukowych (słow. *Slovenská Komisia pre Udeľovanie Vedeckých Hodností*). Podstawowy akt prawny, na którym do chwili obecnej opiera się jej praca, to Ustawa Nr 53/1964 Dz.U. o udzielaniu stopni naukowych i o państwowej Komisji do Spraw Udzielania Stopni Naukowych, uzupełniona Ustawą Nr 324/1996 Dz.U. [Zákon č. 53/1964 Zb. o udeľovaní vedeckých hodností] oraz innymi dodatkowymi przepisami [*Platné právne predpisy pre získanie DrSc.*]. Na podstawie decyzji Ministra Edukacji Słowacji Nr 5/1996 do powinności Komisji do Spraw Udzielania Stopni Naukowych należy:

- dbanie o wysoki poziom kandydatów do uzyskania stopnia doktora habilitowanego oraz o ujednolicone standardy ich oceny,
- wypracowywanie projektów doskonalenia procesu postępowania przy nadawaniu stopnia naukowego doktora habilitowanego,
- przygotowywanie projektów ustaw dla Parlamentu Republiki Słowackiej w dziedzinie nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego,
- przedkładanie ministrowi projektów odwoływania błędnych decyzji nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego,
- przekazywanie informacji mających prowadzić do likwidacji niedociągnięć w sferze formalnej, prawnej i specjalistycznej w procesie nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego,
- zatwierdzanie recenzentów przy kolokwium habilitacyjnych,
- udzielanie i odbieranie uczelniom wyższym przysługującego im prawa do powoływania komisji do spraw kolokwium habilitacyjnych [Informácia o činnosti SKVH a štatistika udelených vedeckých hodností doktora vied za obdobie 1994–2006].

Komisję do Spraw Nadawania Stopni Naukowych tworzy 21 członków powołanych przez Ministra Edukacji na podstawie wniosków przedłożonych przez szkoły wyższe oraz Słowacką Akademię Nauk. Aktualnym przewodniczącym Komisji jest Prof. Ing. T. Bleha, DrSc., a Prezydium Rady tworzą przewodniczący i 4 członków. W ramach Komisji działają specjalne państwowe podkomisje do spraw obrony prac habilitacyjnych w różnych dziedzinach wiedzy – ich aktualne składy można znaleźć na stronach internetowych Ministerstwa Edukacji Republiki Słowackiej [*Zloženie komisií pre obhajoby doktorských dizertačných prác*].

Już w 1997 roku z inicjatywy słowackich szkół wyższych w Ministerstwie Edukacji przedłożono projekty zmian obowiązujących przepisów o przebiegu procesu nadawania stopnia doktora habilitowanego. Przeprowadzona w tymże roku analiza wykazała, że środowiska naukowe wykazują duże zainteresowanie habilitacją – w latach 1987–1997 nadano 440 tytułów. Po 1993 roku można było jednak zauważyć pewien spadek, szczególnie w dziedzinach nauk pedagogicznych, ekonomicznych, psychologicznych i filozoficznych. Przyczyn takiej sytuacji należy upatrywać w niskich zarobkach oraz w tym, iż habilitacja nie

Tabela 2

Liczba przyznanych stopni naukowych doktora habilitowanego (DrSc.) w latach 1994–2006 w Republice Słowackiej, w tym habilitacje obywateli polskich: 1994–1, 2001–1, 2003–1, 2004–1

Rok	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Razem
Przyznane stopnie naukowe DrSc.	25	38	16	25	30	29	21	24	37	22	33	20	12	332
Przyznane honorowe stopnie naukowe DrSc.	12	9	19	10	3	10	2	8	6	2	1	1	2	85

Źródło: <http://www.minedu.sk/index/php?lang=sk&rootId=510> [dostęp: 21.11.2008].

stanowiła koniecznego warunku uzyskania naukowo- lub artystyczno-pedagogicznego tytułu profesora.

Ponadto badanie ujawniło konflikt rysujący się w słowackim środowisku naukowym – wszyscy przedstawiciele Słowackiej Akademii Nauk byli zwolennikami kontynuacji nadawania stopnia doktora habilitowanego, ale na przykład w środowisku akademickim szkół wyższych pojawiły się także poglądy przeciwne. Wyraźnie zarysowała się więc konieczność stworzenia nowego prawa o postępowaniu przy nadawaniu tytułów i stopni naukowych, zharmonizowanego z innymi krajowymi aktami prawnymi, a także z prawem unijnym. Projekt nowej ustawy po raz kolejny został przedyskutowany w 2001 roku, lecz rada legislacyjna nie ujęła go w planie pracy Parlamentu Republiki Słowackiej ze względu na inne, w tamtym momencie ważniejsze zadania. Został on ponownie przedłożony rok później, jednakże i tym razem nie zakwalifikowano go do dalszego postępowania ze względu na brak woli politycznej, jak również konieczność uchwalania innych ustaw, na przykład dotyczących Słowackiej Akademii Nauk, nauki i techniki czy szkół wyższych. Do dnia dzisiejszego obowiązują więc stare, zatwierdzone w 1964 roku, przepisy uzyskiwania habilitacji. Słowackie Ministerstwo Edukacji poleciło jednak Komisji do Spraw Udzielania Stopni Naukowych ustanowić orientacyjne kryteria ilościowe, jakie powinien spełniać kandydat w momencie występowania o wszczęcie procesu nadania stopnia doktora habilitowanego. Położono w nich nacisk na wstępną ocenę profilu kandydata pod względem naukowym, za pomocą przyjętych orientacyjnych parametrów ilościowych, jednocześnie zobowiązując przewodniczącą komisji do spraw obron habilitacyjnych do informowania kandydatów niespełniających tychże wymagań o konieczności ich uzupełnienia (tabela 3).

Ewaluacja zewnętrzna uczelni wyższych, w tym także zatrudnionych w niej pracowników, za pośrednictwem specjalnie do tego powołanych instytucji, jest elementem polityki rządowej wobec uniwersytetów. Stosowanie tych instrumentów służy niewątpliwie podniesieniu produktywności pracy akademickiej i w tym zakresie spełnia swoje zadania, ale z drugiej strony przyczynia się do marginalizacji równie ważnych, choć niewymiernych aspektów. Biorąc pod uwagę, że niecałe spektrum działalności i dążeń naukowych jest kwantyfikowalne,

Tabela 3

Orientacyjne kryteria ilościowe dla kandydatów do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego (DrSc.). W każdej grupie nauk są dwie możliwości zaszeregowania:

A – specjalności, w których powstające prace mają charakter międzynarodowy,

B – specjalności, w których powstające prace mają charakter regionalny

Działalność	Nauki o społeczeństwie		Nauki przyrodnicze		Nauki techniczne i nauki o ziemi		Nauki wojskowe i policyjne
	1	A	B	A	B	A	
Recenzowane studia naukowe w czasopiśmie zagranicą	5	–	30	15	30	5	
w kraju	40	–	10	–	10	–	
Recenzowane studia naukowe w czasopiśmie nie ujętych w ewidencji zagranicą	–	5	–	40	–	20	
w kraju	–	50	–	–	–	30	
Razem	45	55	40	55	40	55	
2							
Oddźwięk w pracach naukowych							
Cytowanie prac na podstawie Science Citation Index zagranicą	5	–	60	60	20	5	
Cytowanie prac w innych recenzowanych publikacjach (non Science Citation Index) zagranicą	20	30	20	20	60	20	
w kraju	60	60	–	–	–	55	
Razem	85	90	80	80	80	80	
3							
Monografie albo podręczniki akademickie recenzowane (nie skrypty)	2	3	1		1		
4							
Rozdziały w książkach	3	3	2		2		
5							
Recenzowane artykuły w publikacjach pokonferencyjnych	10	10	10		10		
Specyfikacja: inna działalność, niemożliwa do scharakteryzowania w punktach 1–5	Słowniki, uczestnictwo w przygotowywaniu podręczników, znacząca działalność artystyczno-krytyczna, antologie, znaczące prace edytorskie		Patenty, realizowane patenty, nowo wprowadzone metody diagnostyczne lub lecznicze, inne		Patenty, realizowane patenty, nowe materiały i technologie, nowo wprowadzone metody w technicznej diagnostyce		

skupienie się jedynie na wymiernych aspektach może doprowadzić do tego, że instytucje zatracą sens pracy akademickiej. Naukowca trudno charakteryzować wyłącznie za pośrednictwem parametrów [Antonowicz 2006: 32–33]. Bardzo ważną rolę w ocenie jego dorobku odgrywają również tzw. kryteria jakościowe, uwzględniające na przykład aktywny udział w tworzeniu akceptowanej w kraju i zagranicą tzw. szkoły w danej dziedzinie nauki, czynne uczestnictwo w wychowywaniu i kształceniu doktorantów, wysoką jakość prac naukowych odbijającą się w ich częstym publikowaniu w renomowanych czasopismach oraz pozytywną reakcję środowiska naukowego [*Informácia o činnosti SKVH a štatistika udeľených vedeckých hodností doktora vied za obdobie 1994–2006*]. Wewnętrzna ewaluacja (ang. *peer review*) służy określeniu silnych i słabych stron organizacji (również szkoły wyższej) na wszystkich szczeblach jej funkcjonowania. Ich identyfikacja jest konieczna do nieustannego podnoszenia instytucjonalnej efektywności [Antonowicz 2006: 32–33].

Do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego w Republice Słowackiej, oprócz ukończenia studiów trzeciego stopnia i spełnienia zamieszczonych powyżej orientacyjnych kryteriów ilościowych, wymaga się napisania pracy habilitacyjnej, jej obrony oraz pomyślnego zakończenia procesu habilitacyjnego, w ramach którego ocenie podlega: naukowo-dydaktyczna, ewentualnie naukowo-artystyczna, działalność w szkole wyższej w zakresie konkretnej specjalności, całokształt dorobku naukowego lub artystycznego i profil kandydata jako specjalisty. Podaniu o dopuszczenie do obrony pracy habilitacyjnej powinny towarzyszyć w formie załączników m. in. zaświadczenie o obywatelstwie, dyplom uczelni wyższej, potwierdzenie uzyskania równorzędnych tytułów: PhD. (słow. *doctor vied*), CSc. (słow. *kandidat vied*) [Zákon č. 175/2008 Z.z.] lub innego równoprawnego tytułu, życiorys zawodowy kandydata, pełna lista publikacji czy opis innej działalności naukowej. Recenzje należy opatrzyć dokładnym cytowaniem danych bibliograficznych. Ponadto niezbędna jest opinia o kandydacie i jego działalności publicystycznej wydana przez zatrudniającą go instytucję. Autoreferat powinien powstać w oparciu o specjalne wytyczne (informacje o przygotowanej pracy habilitacyjnej i działalności publicystycznej), streszczenie pracy natomiast należy sporządzić w dwóch wybranych językach konferencyjnych i w wersji elektronicznej. Pracę habilitacyjną trzeba dostarczyć w 5 egzemplarzach.

Podanie o dopuszczenie do kolokwium habilitacyjnego kandydat składa osobiście lub za pośrednictwem zatrudniającej go instytucji. Przewodniczący komisji w każdym przypadku określa indywidualnie ośrodek, przy którym działać będzie komisja do obrony danej pracy habilitacyjnej, przy czym zawsze musi to być szkoła wyższa posiadająca stosowną akredytację. Jeżeli w ustawowym terminie spełniono lub dopełniono wszystkich wymogów formalnych, przewodniczący komisji składa wniosek o wyznaczenie recenzentów (co najmniej 3, zazwyczaj 4) w stopniu doktora habilitowanego lub z tytułem profesora. Jeden z recenzentów powinien być członkiem Państwowej Komisji do spraw obron habilitacyjnych w danej dziedzinie wiedzy (recenzentem nie może być np. przełożony kandydata). Recenzenci mają obowiązek przekazania w ustawowym terminie opinii o przedłożonej im pracy habilitacyjnej lub poinformowania przewodniczącego komisji,

że nie są w stanie ich przygotować. Powinny one zawierać informacje o mocnych i słabych stronach pracy, jej nowatorstwie, zgodności z wymogami formalnymi itp. W wypadku pozytywnej oceny na wszystkich etapach zapada decyzja o terminie kolokwium habilitacyjnego, która, wraz z informacją o możliwości wglądu do przygotowanej pracy i towarzyszących jej recenzji, przekazywana jest osobom zainteresowanym. W wypadku pozytywnego wyniku kolokwium habilitacyjnego przewodniczący komisji wszczyna proces nadawania mu tytułu doktora habilitowanego, natomiast przy wyniku negatywnym pretendenci przysługują prawo do odwołania się w określonym czasie [*Predkladanie navrhov a kriteria pre uchádzateľov o získanie DrSc.*]. Organy Słowackiej Akademii Nauk oraz szkół wyższych mające prawo nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego, tytułu naukowo- lub artystyczno-pedagogicznego docenta w poszczególnych dyscyplinach wiedzy wskazuje Słowacka Komisja do Spraw Udzielania Stopni Naukowych. Dyplomy potwierdzające uzyskanie wyżej wymienionych stopni i tytułów wydawane są przez instytucje, które je nadały [Zákon č. 53/1964 Zb. o udeľovaní vedeckých hodností].

Procedura uzyskiwania równorzędnego ze stopniem doktora habilitowanego, naukowo- lub artystyczno-pedagogicznego tytułu docenta jest bardzo podobna. Jediną znaczącą różnicę stanowi konieczność wygłoszenia (po obronie pracy) wykładu habilitacyjnego, w którym kandydat ma wykazać się zdolnościami pedagogicznymi [*Vyhľadška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 6/2005 Z.z.*].

Profesor to tytuł naukowo- lub artystyczno-pedagogiczny. Podstawowym warunkiem ubiegania się o niego jest posiadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego (naukowo- lub artystyczno-pedagogicznego tytułu docenta) oraz poddanie się procesowi nadawania tytułu profesorskiego. W ramach tej procedury Rada Naukowa wydziału lub szkoły wyższej, posiadająca odpowiednią akredytację, ocenia profil naukowy (artystyczny) kandydata, jego działalność w danej dziedzinie i wpływ na jej rozwój na przykład poprzez stworzenie tzw. szkoły lub grupy artystycznej. Oceny tej dokonuje się na podstawie opublikowanych prac naukowych, wynalazków, patentów, odkryć czy twórczości artystycznej. Niezbędne jest także dopełnienie wymogów formalnych, do których zaliczyć można: złożenie podania do kierownictwa rady naukowej szkoły wyższej lub jej wydziału wraz z życiorysem, świadectwami ukończenia szkoły wyższej oraz nadania stopnia doktora habilitowanego (lub tytułu docenta), dokumentami informującymi o działalności dydaktycznej, wykazem publikacji lub prac naukowych itp. W wypadku dostarczenia niepełnych materiałów kandydatowi przysługują rok na uzupełnienie braków. Ponadto w obwieszczeniu wydanym przez Ministerstwo Edukacji Republiki Słowackiej dokładnie opisano warunki (w tym limity czasowe na przygotowanie recenzji), jakie muszą spełnić członkowie komisji powołanej specjalnie w celu nadania tytułu profesorskiego, a także recenzenci. Pozytywne opinie zarówno Rady Naukowej, jak i recenzentów na temat dorobku naukowego kandydata pozwalają wyznaczyć termin jego wykładu inauguracyjnego, który następnie stanie się podstawą do przygotowania kolejnej oceny (w ciągu miesiąca od daty wykładu). Jeżeli opinia sporządzona po drugim etapie postępowania jest także pomyślna, wszczyna się proces nadania

tytułu profesora. W wypadku oceny negatywnej kandydatowi przysługuje prawo odwołania się lub reaktywowania procesu w ciągu 3 lat od daty jego rozpoczęcia. Przekroczenie tego terminu skutkuje koniecznością wszczęcia go od nowa [Vyhľadška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 6/2005 Z.z.].

Warto zaznaczyć, że oprócz słowackich szkół wyższych prawo nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego lub tytułu profesora ma także Słowacka Akademia Nauk. Jednakże w toku tych procedur również i ta instytucja zobowiązana do współpracy ze Słowacką Komisją do Spraw Udzielania Stopni Naukowych.

Powiązanie stopni naukowych z uprawnieniami i obejmowanymi stanowiskami

Jednym z celów ostatniej nowelizacji przepisów prawnych dotyczących funkcjonowania szkół wyższych w Republice Słowackiej, przeprowadzonej w 2007 roku, było, obok eliminacji negatywnych zjawisk, uproszczenie i ujednoczenie zasad funkcjonowania uczelni, tak by wprowadzić w nich nowe typy miejsc pracy. Należy jednak podkreślić, że ustawodawca umieścił w tym akcie prawnym uwagę o wydaniu w przyszłości dodatkowych specjalnych przepisów dotyczących tych kwestii.

Obecnie pracownicy szkół wyższych zatrudniani są na etatach nauczycieli akademickich lub pracowników badawczych, ewentualnie artystycznych, przy czym pracownicy naukowci także mogą uczestniczyć w zajęciach dydaktycznych ze studentami. Nauczyciele w słowackich szkołach wyższych pracują na następujących stanowiskach: profesor albo profesor wizytujący, docent, asystent specjalista, asystent i lektor. Pełnienie funkcji profesora wiąże się z uzyskaniem naukowo- lub artystyczno-pedagogicznego tytułu profesora, analogicznie sprawowanie funkcji docenta, wymaga posiadania takiegoż tytułu. W tym miejscu warto nadmienić, że w 2007 roku prezydent Słowacji mianował 44 profesorów. Ich średni wiek to 53 lata. We wspomnianym roku na wniosek rad naukowych rektorzy słowackich szkół wyższych przyznali 199 naukowo- lub artystyczno-pedagogicznych tytułów docenta [Vyhľadška Ministerstva Školstva Slovenskej Republiky č. 6/2005 Z.z.]. Średni wiek nominowanych wynosił 47 lat, przy czym najmłodszy liczył 29 lat [Výročná správa o stave vysokého školstva za rok 2007]. Według stanu na dzień 31.12.2007 w szkołach wyższych na Słowacji pracowało 10 587 nauczycieli akademickich, 1510 profesorów i 2173 docentów.

Osoba posiadająca naukowo- lub artystyczno-pedagogiczny tytuł profesora (względnie profesora wizytującego), który poprzedziło otrzymanie tytułu docenta i stosowny proces mianowania, może pełnić funkcję profesora szkoły wyższej w danej dziedzinie wiedzy. W wypadku zgodności posiadanego tytułu profesorskiego z pełnioną funkcją pracownik ten uznawany jest za profesora zwyczajnego (słow. *riadny profesor*) danej szkoły wyższej. Natomiast pedagoga akademickiego posiadającego tytuł naukowo- lub artystyczno-pedagogiczny docenta

i zatrudnionego na stanowisku profesora uznaje się za profesora nadzwyczajnego (słow. *mimoriadny profesor*) danej uczelni. Na podstawie ostatniej nowelizacji prawa o Komisji Akredytacyjnej Republiki Słowackiej gwarantem jakości i rozwoju studiów drugiego stopnia w szkole wyższej winien być profesor zwyczajny [Výročná správa o stave vysokého školstva za rok 2007]. W zakresie obowiązków pracownika zatrudnionego na tym stanowisku figuruje m.in. prowadzenie wykładów i seminariów, ocena studentów w ciągu studiów oraz na końcowych egzaminach państwowych, prowadzenie i recenzowanie prac dyplomowych czy przygotowywanie materiałów dydaktycznych. W ramach pracy naukowej profesora zobowiązuje się do: czynnego udziału w formułowaniu koncepcji i trendów badań, rozwoju naukowego w procesie popularyzacji wyników prowadzonych prac badawczych poprzez udział w konferencjach (również międzynarodowych) i organizacji tego rodzaju wydarzeń oraz do przygotowywania publikacji. Rektor uczelni wyższej może nadać honorowy tytuł *Profesor Emeritus* profesorowi, który ukończył 65. rok życia, posiadającemu tytuł profesora zwyczajnego, nadal czynnemu zawodowo.

Wykonywanie obowiązków docenta (lub docenta wizytującego³) w szkole wyższej wiąże się z uprzednim ukończeniem studiów trzeciego stopnia, pomyślnym zakończeniem procesu habilitacyjnego oraz nadania tytułu docenta. Do obowiązków osoby pracującej na tym stanowisku zalicza się m.in. systematyczna ocena studentów, uczestnictwo w egzaminach państwowych, opieka naukowa nad doktorantami, prowadzenie i recenzowanie prac dyplomowych czy opracowywanie podręczników akademickich. W sferze pracy naukowej obowiązki docenta stanowią: ścisła współpraca z profesorem, aktywne uczestnictwo w czynnościach badawczo-rozwojowych, jak również czuwanie nad jakością studiów pierwszego stopnia.

Kolejne stanowisko na uczelni wyższej to asystent specjalista. W zakresie jego obowiązków leży m.in. prowadzenie wykładów, seminariów i ćwiczeń, systematyczna ocena studentów, udział w egzaminach państwowych na studiach pierwszego stopnia, prowadzenie i recenzowanie prac licencjackich oraz dyplomowych, przygotowanie materiałów dydaktycznych dla studentów, organizacja wyjazdów i praktyk specjalistycznych. Uprawnienia do wykonywania zadań asystenta specjalisty daje akademicki tytuł doktora lub co najmniej wszczęty proces pracy nad rozprawą doktorską.

Ukończenie studiów drugiego stopnia to podstawowe kwalifikacje niezbędne do wykonywania obowiązków asystenta zatrudnionego w szkole wyższej. Powinien on jednak uczestniczyć w studiach doktoranckich i konferencjach, a także regularnie publikować wyniki swoich badań. Asystent zobowiązany jest

³ Wizytujący profesor lub docent to tytuły, które przyznawane były wybitnym specjalistom na podstawie umowy na okres trwający nie dłużej niż 2 lata. Nowelizacja prawa o szkołach wyższych likwiduje stanowisko docenta wizytującego. Pod koniec 2007 roku istniało 57 takich funkcji. Umowy o pracę obowiązują do ich wygaśnięcia. Výročná správa o stave vysokého školstva za rok 2007, Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky, [on-line:] <http://www.minedu.sk/index/php?lang=sk&rootId=529> [dostęp: 4.02.2009].

do prowadzenia ćwiczeń, oceny studentów, udziału w opracowywaniu materiałów do nauczania i w innych czynnościach dydaktycznych.

Jedynym nauczycielem akademickim, który według zasad prawa o szkolnictwie wyższym Republiki Słowackiej wykonuje zadania wyłącznie dydaktyczne, niewymagające aktywnego uczestnictwa w badaniach naukowych, jest lektor: prowadzi on przede wszystkim ćwiczenia i ocenia studentów [Zákon č. 175/2008 Z.z.].

Mobilność naukowców

Wśród wielu instrumentów pomocnych w budowaniu wizerunku szkoły wyższej można wyróżnić oddziaływanie zatrudnionych w niej pracowników zarówno na jej sferę zewnętrzną (np. wypowiedane o niej opinie, wzmacnianie jej pozycji w środowisku), jak i wewnętrzną (np. stopień zintegrowania kadry). W gronie pracowników szkoły wyższej szczególne znaczenie ma kadra profesorska realizująca zasadnicze funkcje naukowe i dydaktyczne. Współcześnie profesor powinien być arbitrem głównie w procesie organizowania nauki. Jednak wiedza, autorytet oraz osobowość profesorów wpływają także na pozycję szkoły wyższej czy rozpowszechniane o niej opinie. Budowanie marki szkoły współwystępuje z istnieniem rozpoznawalnych nazwisk profesorów, którzy są w pewnym sensie postrzegani jako osoby posiadające własną markę. O ile w przeszłości postać profesora jako indywidualności nie miała tak dużego wpływu na wizerunek uczelni, o tyle obecnie rosnąca konkurencja na rynku usług edukacyjnych wymaga szukania racjonalnych związków między siłą charakteru i osobowości profesorów a wizerunkiem szkoły wyższej [Mruk 2004: 327–330].

Słowackie uczelnie na mocy prawa zobowiązane są do zatrudniania wszystkich swoich pracowników na podstawie wyników ogłoszonych konkursów, najdłużej na okres 5 lat. Jeżeli pracownik szkoły – docent lub profesor – sprawuje daną funkcję trzecią kadencję, przy czym czas jego zatrudnienia wynosi w sumie co najmniej 9 lat, ma on prawo do umowy na czas nieokreślony, tj. do momentu gdy osiągnie wiek emerytalny (65 lat). Dane udostępnione przez szkoły wyższe wskazują, że w 2007 roku o jedno miejsce docenta lub profesora w ramach konkursów ubiegało się mniej niż 1,2 kandydata.

Corocznie przygotowany raport o stanie szkolnictwa wyższego na Słowacji informuje, że w swej strukturze organizacyjnej szkoły stwarzają liczbę miejsc pracy przekraczającą zapotrzebowanie zabezpieczające ich działalność lub też wytworzone miejsca pracy nie odpowiadają wykonywanym czynnościom. Pomimo samodzielności szkół wyższych w określaniu struktury zatrudnienia obsadzają one więcej miejsc pracy od realnie istniejących w ramach systemu. Struktura organizacyjna nie jest zatem tworzona według rzeczywistych potrzeb dydaktycznych szkół [Výročná správa o stave vysokého školstva za rok 2007].

W 2007 roku kontynuowano w Republice Słowackiej narodowy program stypendialny rozwijania mobilności studentów, doktorantów, nauczycieli akademickich i pracowników naukowych, którego wartość opiewała na 40 mln koron

słowackich. O wsparcie wyjazdów ubiegało się 385 kandydatów – przyznano 196 stypendiów oraz 154 granty. Warto zauważyć, że w ramach tego programu o wsparcie mogą ubiegać się również studenci i nauczyciele akademicy z innych krajów. We wspomnianym roku podania złożyło 228 cudzoziemców, przy czym pozytywnie rozpatrzono wnioski 85 studentów i 115 nauczycieli akademickich. Ponadto za pośrednictwem programu Erasmus w roku akademickim 2006/2007 do zagranicznych ośrodków uczelnianych wyjechało 488 nauczycieli akademickich, tj. o 105 więcej niż w poprzednim roku [*ibidem*].

Inna kwestia to współpraca uczelni wyższych i nauczycieli akademickich ze sferą przedsiębiorczości. Wizerunek szkoły wyższej budowany jest dzięki kooperacji z różnymi podmiotami otoczenia. Współdziałanie uczelni z przedsiębiorstwami (na niektórych kierunkach studiów) pozwala ilustrować wykłady przykładami zaczerpniętymi z praktyki biznesowej firm, co znacząco podnosi ich poziom wiarygodności. Innym wymiarem budowania wizerunku uczelni są możliwości odbywania praktyk przez studentów w konkretnych firmach. Kształtowanie postaw przedsiębiorczych, promowanie inicjatywy indywidualnej zdolności tworzenia i realizowania twórczych pomysłów musi być fundamentem przemian w zakresie kształcenia na uczelniach [Gabryšová 2006: 159].

Mimo wcześniejszych deklaracji obniżenia w 2007 roku wydatków publicznych na program „Wiedza i technika w szkolnictwie wyższym” [Vysokoškolská vĕda a technika] w związku z włączeniem Republiki Słowackiej do strefy euro rząd ostatecznie przyznał na ten cel sumę 1 216 657 000 koron słowackich, czyli kwotę o 51 048 000 koron słowackich (tj. 4,4%) wyższą w stosunku do poprzedniego roku (w 2006 roku była to suma 1 165 609 000 koron słowackich). Ministerstwo podkreśliło w ten sposób znaczenie wspomagania rozwoju nauki i techniki w szkolnictwie, na drodze wsparcia badań podstawowych i aplikowanych, analiz dla resortu szkolnictwa, rozwoju infrastruktury szkół wyższych, a także międzynarodowej współpracy naukowo-technicznej. W 2007 roku suma przeznaczona na wspieranie działań ostatniej z wymienionych grup była taka sama jak rok wcześniej (30 mln koron słowackich). Średnie dofinansowanie projektu wyniosło 150 tysięcy koron słowackich [*Výročná správa o stave vysokého školstva za rok 2007*].

Na podstawie powyższych informacji można stwierdzić, że w słowackich szkołach wyższych zjawisko mobilności nauczycieli akademickich (w tym profesorów) wpływające pozytywnie na doskonalenie ich wiedzy zawodowej oraz rywalizację na rynku pracy przejawia się tylko minimalnie i wymaga znacznego wsparcia. Na Słowacji, przynajmniej jak dotąd, trudno mówić o walce uczelni o pozyskanie najlepszych nauczycieli, zjawisku widocznie nasilającym się w krajach, gdzie sektor szkół niepublicznych intensywnie się rozwija, czego przejawem jest szybki wzrost liczby studentów, przy znacznie wolniejszym przyroście kadry akademickiej (w tym profesorów). Istniejący w tym kraju system zatrudniania profesorów na stałe w poważnym stopniu ogranicza funkcjonowanie mechanizmów konkurencyjnych. Pojawia się tu pewnego rodzaju paradoks – osoby mówiące o potrzebie konkurencji w szkolnictwie wyższym same nie podlegają jej mechanizmom [Mruk 2004: 329].

Podsumowanie

Rząd Republiki Słowackiej, podobnie jak rządy innych państw Europy środkowo-wschodniej (także Polski), zmuszony jest do szybkiego przekształcania systemu szkolnictwa wyższego. Rozwiązywanie problemów aktualnych i tych, które nagromadziły się w minionych dziesięcioleciach, przy jednoczesnej konieczności podążania za szybkim rozwojem, jaki dokonuje się w Europie i na świecie, to zadanie bardzo trudne. Bezsprzecznie jednym z elementów porządkowania systemu kształcenia wyższego powinno być jak najszybsze ujednoczenie zagadnień prawnych dotyczących różnych aspektów pracy nauczycieli akademickich i naukowców. System nadawania stopni i tytułów naukowych na Słowacji może stanowić inspirację wskazującą, jak (przynajmniej czasowo) załagodzić pewne problemy w tej sferze. Wytworzenie jasnych, powszechnie obowiązujących kryteriów wstępnych, jakie należy wypełnić, rozpoczynając procedurę habilitacyjną, standaryzuje system. Umożliwia to potencjalnym kandydatom ubiegającym się o tytuł stawianie przed sobą jasnych, realnych celów naukowych, które przyczyniają do rozszerzenia zasobów ogólnie dostępnej wiedzy i prowadzą do szybkiego podwyższania kwalifikacji indywidualnych, wzmacniając w ten sposób strukturę całego słowackiego systemu szkolnictwa wyższego.

Literatura

- Ambasada Republiki Słowackiej w Polsce*, [on-line:] <http://www.ambasada-slowacja.pl/69.html> [dostęp: 21.11.2008].
- Antonowicz D. (2006), *W poszukiwaniu nowego paradygmatu w zarządzaniu uniwersytetami w Polsce*, [w:] K. Leja (red.), *Problemy zarządzania w uczelni opartej na wiedzy*, Politechnika Gdańska, Wydział Zarządzania i Ekonomii, Gdańsk.
- Gabryšová M. (2006), *Czynniki wpływające na wizerunek uczelni w warunkach rynkowych*, [w:] K. Leja (red.), *Problemy zarządzania w uczelni opartej na wiedzy*, Politechnika Gdańska, Wydział Zarządzania i Ekonomii, Gdańsk.
- Informácia o činnosti SKVH a štatistika udeľených vedeckých hodností doktora vied za obdobie 1994–2006*, Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky, [on-line:] <http://www.minedu.sk/index/php?lang=sk&rootId=510> [dostęp: 21.11.2008].
- Jurczak-Trojan Z. i in. (2007), *Słownik słowacko-polski*, Universitas, Kraków.
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego*, [on-line:] http://nauka.gov.pl/mn/index.jsp?place=Lead08news_cat_id=682&news_id=7402&layout=2&page=text [dostęp: 6.12.2008].
- Mruk H. (2004), *Osobowość profesora jako czynnik budowania wizerunku szkoły wyższej*, [w:] G. Nowaczyk, M. Kolasiński (red.), *Marketing szkół wyższych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań.
- Platné právne predpisy pre získanie DrSc. – Vyhláška SKVH č. 65/1977 Zb. o konaní pri udeľovaní vedeckých hodností novelizovaná vyhláškou SKVH č. 302/1990 Zb.*, [on-line:] <http://www.minedu.sk/index/php?lang=sk&rootId=512> [dostęp: 4.02.2009].

- Predkladanie navrhov a kriteria pre uchádzateľov o získanie DrSc.*, Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky, [on-line:] <http://www.minedu.sk/index.php?lang=sk&rootId=509> [dostęp: 6.12.2008].
- System vysokého školstva v SR – súčasť dodatku k diplomu 2008/2009*, Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky, [on-line:] <http://minedu.sk/index.php?lang=sk&rootId=664> [dostęp: 4.2.2009].
- Szulc T. (2007), *Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów w trosce o jakość kształcenia kadr naukowych*, [w:] T. Szulc (red.), *Jakość kształcenia w szkołach wyższych*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o wzajemnym uznawaniu okresów studiów oraz równoważności dokumentów o wykształceniu i nadaniu stopni i tytułów uzyskanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Słowackiej*, Polski Serwer Prawa, [on-line:] <http://www.lex.com.pl/serwis/mp/2006/0187.htm> [dostęp: 7.02.2009].
- Vyhľadka Ministerstva Školstva Slovenskej Republiky č. 6/2005 Z.z. o postupe získavania vedecko-pedagogických titulov alebo umelecko-pedagogických titulov docent a profesor*, Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky, dostęp w Internecie: http://minedu.sk/data/USERDATA/Legislativa/Vyhlasaky/2005_006.pdf [dostęp: 6.12.2008].
- Výročná správa o stave vysokého školstva za rok 2007*, Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky, [on-line:] <http://www.minedu.sk/index/php?lang=sk&rootId=529>, [dostęp: 4.02.2009].
- Vysokoškolská veda a technika*, Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky, [on-line:] <http://www.minedu.sk/index.php?lang=sk&rootId=10> [dostęp: 4.02.2009].
- Zákon č. 175/2008 Z.z. úplné znenie zákona č.131/2002 Z.z. o vysokých školách a o zmenie a doplnení niektorých zákonov, ako vyplýva zo zmien a doplnení vykonávaných zákonov*, Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky, [on-line:] http://www.minedu.sk/data/USERDATA/Legislativa/Zakony/2008_175.pdf [dostęp: 4.02.2009].
- Zákon č. 53/1964 Zb. o udeľovaní vedeckých hodností a o Štátnej Komisii pre vedecké hodnosti*, Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky, [on-line:] http://www.minedu.sk/data/USERDATA/Legislativa/Zakony/1964_053.pdf [dostęp: 26.01.2009].
- Zloženie komisií pre obhajoby doktorských dizertačných prác podľa vedných odborov*, Ministerstvo Školstva Slovenskej Republiky, [on-line:] <http://www.minedu.sk/index/php?lang=sk&rootId=511> [dostęp: 21.11.2008].